

політехніка” (Інформаційно-видавничий цент „ІНТЕЛЕКТ+” Інституту підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів), 1999. – 244 с. 10. Громова Т.М. Розвиток конкуренції як інституту торгівлі в сучасних економічних умовах // Наука й економіка. Наук.-теорет. журн. Хмельницьк. екон. ун-ту. – 2008. – №4 (12). – С.151-155. 11. Конкурентоспроможність підприємства: Конспект лекцій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/14/1232.html>. 12. Тараненко, І.В. Алгоритм дослідження та оцінки інноваційної конкурентоспроможності країн / І.В. Тараненко // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2011. – Вип. 33, Ч. 1. – С. 196–201.

УДК 332.12:339.137

З.С. Люльчак, Х.М. Вишньовська
Національний університет “Львівська політехніка”

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ – СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ТА ГАЛУЗІ, ЗАГАЛОМ

© Люльчак З.С., Вишньовська Х.М., 2011

Наведено визначення поняття “кластер” та його структурної побудови відповідно до специфіки агропромислового комплексу. Розглянуто принципи цілі і передумови, а також принципи впровадження кластерного підходу у функціонування як вітчизняних, так і закордонних агропромислових підприємств. У запропонованих рішеннях визначені переваги та недоліки, труднощі у кластеризації підприємств, які зумовлені наявним станом підприємств цього сектора економіки, а також суспільними передумовами.

Ключові слова: кластер; кластеризація; кластерний підхід; кластерна модель; структура кластера в агропромисловому комплексі.

Z.S. Lyulchak, C.M. Vyshnyovska
Lviv Polytechnic National University

CLUSTERING AS THE WAY TO IMPRUE COMPETITIVENESS OF DOMESTIC ENTERPRISES AND AGRICULTURE INDUSTRY IN GENERAL

The definition of “cluster” and its structural construction is peresented in accordance with the specific of agriculture. The principles and objectives of the prerequisites and principals of implementation of cluster approach in the functioning of both domestic and foreign agricultural enterprises. In the proposed solutions identified both ad vantages and disadvantages, difficulties in clustering companies that caused the existing state enterprises of this sector of the economy and social prerequisites.

Key words: cluster, clustering, cluster approach, cluster model, the cluster structure in agriculture.

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки, збільшення міжнародної конкуренції, які відбуваються в результаті стрімких темпів науково-технічного прогресу, активізації інноваційних процесів, вимагають нових підходів до соціально-економічного розвитку

регіонів України. В умовах сучасних світогосподарських відносин зростання конкурентоспроможності регіонів та держави має здійснюватись за рахунок впровадження ринкових механізмів, що компенсують різні деструктивні стихійні процеси. Це завдання має вирішуватись на основі гнучких форм кооперації, координації та інтеграції спільних дій окремих суб'єктів господарської діяльності. Глобальні зміни господарювання призвели до зростання популярності нової виробничої інноваційної моделі, у межах якої всі учасники виробництва прагнуть об'єднатися в кластери, щоб успішно конкурувати на світовому ринку. Як свідчить світовий досвід, значні зміни в організації виробництва як на національному, так і на міжнародному рівнях, сприяють створенню територіально-галузевих та інтеграційних об'єднань – кластерів [1]. Кластерний розвиток економіки країни є однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки. Зростаюча кількість досліджень у світі вказує, що географічна близькість відповідних економічних видів діяльності дає можливість для вищого рівня продуктивності та інновацій. Кластери, тобто розташовані у безпосередній близькості кінцеві виробники, постачальники сировини, постачальники послуг, дослідницькі лабораторії, навчальні установи, та інші установи в зазначеній економічній галузі, є важливими рушійними факторами розвитку регіональної економіки.

Для України кластеризація може стати одним з шляхів розбудови економіки та підтримки її на належному рівні в системі світових господарських відносин. Сьогодні на державному рівні створено лише законодавчу базу, якою встановлено організаційно-правові форми об'єднань підприємств та наявні передумови для формування нових виробничих систем (кластерів) в різних сферах господарської діяльності, однак відсутні визначення поняття “кластера” із врахуванням специфіки окремих галузей економіки, як і не встановлено його види та конкретні заходи щодо створення, зокрема у агропромисловому комплексі (АПК).

Аналіз останніх досліджень і результатів. Питання кластеризації, як процесу взаємодії, об'єднання та інтеграції підприємств, природно зацікавили та стали об'єктами досліджень у корпоративному менеджменті. Ще у його засновників Берлі А. та Мінза Г. можна зустріти перші спроби визначення поняття “кластер” [1]. У подальшому відповідні дослідження розвинули Портер М., Батнер У., Тобін Д., Хессель М. та інші. Так, основоположником поняття “кластер” вважають М. Портера, під яким пропонує вважати сконцентровані за географічними ознаками групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників послуг; фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій у певних галузях, що конкурують, але разом з тим ведуть спільну роботу [8]. С. Розенфельд підкреслює, що кластери повинні мати обов'язково активні канали для бізнес-транзакцій, діалогу та комунікації.

Вивченням процесів формування кластерів в регіональному масштабі займаються і українські вчені, зокрема М. Долішній [2, 3], С. Соколенко [4] та інші. Поряд із цим В. Новицький [5], І. Войнович [6] доволі ґрунтовно досліджують питання щодо поширення науково-виробничої кооперації підприємств, як в регіональному, так і в міжнародному масштабі. Заслужують на особливу увагу висновки української вченої Л. Козак, яка дотримується точки зору, що концепція кластерів забезпечує розвиток особливої форми мислення в багатьох галузях політики та економіки, а засноване на понятті кластерів мислення, серед інших напрямків, може спрямовувати економічну політику держави на науку і нові технології, на освіту і створення людського капіталу в країні, на сприяння експорту й іноземним інвестиціям. Спільні проблеми для декількох різних кластерів можуть бути визнані пріоритетними державними програмами. Предметом особливої важливості має бути підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора шляхом створення кластерних угруповань [7, с. 3].

Отже, більшість експертів визначають кластер як географічну концентрацію подібних, суміжних або додаткових підприємств з активними каналами для бізнес-транзакцій, комунікацій та діалогу, що поділяють спеціалізовану інфраструктуру, робочі ринки та послуги, та мають спільні можливості або загрози. Проблема полягає у тому, щоб за допомогою структурної перебудови виробництва саме в АПК України забезпечити координацію діяльності усіх ланок технологічного ланцюга і залучити великі фінансові ресурси з метою підвищення конкурентоспроможності регіонів

та держави, а також внутрішні та іноземні інвестиції, створити нові підприємства, сприяти інноваційному розвитку.

Постановка цілей. Оцінити та обґрунтувати необхідність впровадження політики кластеризації АПК України з урахуванням особливостей діяльності в регіонах та можливостей їх функціонування в межах окремих кластерів. Проаналізувати світовий досвід у впровадженні кластеризації в агропромислового комплексу та адаптувати його можливості для вітчизняного АПК.

Визначити потенційні ризики у кластеризації агропромислового комплексу України та запропонувати комплекс заходів, який забезпечить ефективне створення та функціонування відповідних кластерів. Відобразити переваги застосування кластерної моделі розвитку АПК України; запропонувати структурування кластера у АПК за функціями, що виконують його суб'єкти-учасники.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність застосування ідеї кооперації були відомі ще кілька тисяч років тому в Древньому Єгипті, Греції та Римі, де спільна праця знаходила своє вираження в об'єднаннях. Сьогодні об'єднання фермерів займають стійкі передові позиції в агропромислових комплексах Японії, Європейських і Північно-Американських країнах. Розвиваючись у багатьох сферах АПК, вони є найбільшими виробниками і постачальниками сільськогосподарської продукції в межах національних і міжнародних аграрних ринків. Основними учасниками міжнародної торгівлі продовольством є розвинуті країни, насамперед США, Франція, Нідерланди, Німеччина, Росія, Китай, Індія. У США і Канаді фермерські об'єднання, у яких беруть участь 30–40% фермерів, стали серйозними конкурентами великим аграрним фірмам. У Японії в подібних формах організацій бере участь практично все селянство і йому належать провідні позиції у вирішенні продовольчої проблеми. Значення продукції фермерських об'єднань у валовому національному продукті АПК цих країн постійно збільшується. Кластеризація у цих країнах ініціювалась з боку держави, саме тому кластери отримали підтримку у вигляді формування законодавства, яке регулює їхню діяльність, податкові пільги, субсидії та цільові програми розвитку (таблиця).

Попри зростаючий інтерес до нових виробничих систем та вжиття низку заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності України та її окремих регіонів, особливо в напрямку розвитку АПК, кількість сільськогосподарських кластерів в Україні збільшується повільно. Це зумовлено низкою факторів: відсутністю нормативного визначення “кластера”, його видів; відсутністю достатнього інформаційного забезпечення створення та функціонування кластерів в Україні; недостатньою зацікавленістю малих та середніх підприємств об'єднуватись у великі виробничі системи; невеликим досвідом функціонування кластерів в Україні; відсутністю інвесторів у зв'язку з інвестиційною непривабливістю регіонів [8].

Сьогодні лише невелика кількість підприємств в Україні проходять або пройшли стадію неформальної кластеризації. Проте тільки усвідомлене створення кластерів дасть змогу повною мірою використати та забезпечити конкурентні переваги кластерів. Кластерний підхід дає підприємствам перевагу над ізольованішими конкурентами. Він дає доступ до більшої кількості постачальників та послуг підтримки, адаптованих до вимог споживачів, до досвідченої та висококваліфікованої робочої сили, та до невідворотного передавання знань та навичок, що відбувається на зустрічах та під час обговорення бізнесу. УВ контексті повноцінної інтеграції України в Світову організацію торгівлі в сільськогосподарської продукції складне завдання – досягти такого рівня конкурентоспроможності, щоб мати змогу боротися за клієнта не тільки в окремих регіонах України, а й на європейському та світовому ринках загалом.

Кластерний розвиток як фактор збільшення національної і регіональної конкурентоспроможності окремих агропромислових підприємств і АПК загалом, може стати характерною ознакою сучасної інноваційної економіки. Світова практика показала, що кластеризація економіки зумовлює і чинить вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності. У цьому полягає новий економічний феномен, який дає змогу протистояти натиску глобальної конкуренції й належно відповідати вимогам національного і регіонального розвитку.

Світовий досвід та можливості адаптації кластерів для вітчизняного АПК

Країна	Особливості кластеризації	Адаптація перспективних заходів кластеризації для українського АПК
Велика Британія та Північна Ірландія	<p>Мета: зменшення відставання за продуктивністю та суттєвих диспропорцій у рівнях продуктивності між різними регіонами держави. Основні заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • створено Практичний посібник розвитку кластерів, який вміщав доцільність, механізм та особливості організації кластерів; • сформовано керівну групу з розвитку кластерів, яка діє при Кабінеті міністрів; • видано книгу з питань конкурентоспроможності “Наше конкурентоспроможне майбутнє: розбудова економіки на основі знань” (1998 р.); • створено карту кластерів, виділено 154 кластерів, від 8 до 18 у кожному регіоні, в залежності від географічного розміщення, розвитку та спеціалізації кожного регіону. 	<p>Розпочати процес кластеризації з дослідження спеціалізації АПК по регіонах, визначенні основних критерій розподілу та на цій основі створити карту кластерів України. Ще одним важливим кроком є формування підходу підвищення конкурентоспроможності як одного з пріоритетних в умовах ринкової економіки, акцентування на його важливості та визначення можливостей змін на шляху до лідерства в галузі.</p>
Швеція	<p>Мета: стимулювання інноваційної діяльності та розвиток усіх регіонів. Заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • програма Vinnväxt- найкращий у світі зразок з розвитку інновацій на основі кластерів; • програма: Visanu (зміцнення кластерів не залежно від їхнього розташування, яке ґрунтується на поширенні знань, створення якнайсприятливіших умов кластеризації); • Регіональна кластерна програма (стимулювання реалізації ініціатив кластеризації, експорту, розвитку маркетингу та співпраці з науково-дослідницькими установами). 	<p>Запозичити та адаптувати програми з розвитку інновацій - основи для структурних змін, стимулювання та мотивації до реалізації нових ініціатив в межах кластерів АПК, розвитку маркетингу та логістики у них, визначення експорту, як перспективного напрямку співпраці</p>
Японія	<p>Мета: активізація ділової активності, підвищення конкурентоспроможності. Заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 20 програм з формування бази розвитку кластеризації; • створено регіональні бюро з питань економіки, торгівлі та промисловості (RBETI), які безпосередньо працюють з малим та середнім бізнесом; • заохочення розширення кластерів в напрямку співпраці з університетами, створення нових венчурних підприємств 	<p>Створити бюро чи іншу структуру для залучення малого та середнього бізнесу, допомоги в адаптації при нових умовах кооперації, популяризації ідей кластеризації серед дрібних виробників як основи для формувань нових регіональних кластерів</p>
Австрія	<p>Мета: об'єднання зусиль в економіці для адаптації після набуття членства у ЄС. Заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • програма стратегічного розвитку на основі навчання, кваліфікаційної підготовки та маркетингового розміщення кластерів; • надання особливої підтримки малим і середнім підприємствам; • програми з підвищення мотивації учасників кластерів, їхньої кваліфікованості. 	<p>Створити програму для підвищення мотивації учасників, їхньої зацікавленості у кластеризації, а у перспективі- проведення навчання для підвищення кваліфікації працівників АПК для подолання основних проблем у галузі</p>
Норвегія	<p>Мета: реалізація програми інноваційного розвитку. Заходи кластеризації:</p> <ul style="list-style-type: none"> • інвестування в розвиток інноваційних центрів при навчальних закладах та дослідницьких центрів, як центрів розміщення кластерів, визначення проблем та їх розв'язання (62 кластери); • розміщення бізнес-парків закордоном, як способу розширення виробництва та впливу, дослідження нових напрямів інвестування; • виокремлення департаменту з розвитку кластерів при Кабінеті Міністрів, 	<p>Налагодити співпрацю підприємств АПК з навчальними та дослідницькими центрами, як з джерелами інформаційного та інноваційного забезпечення, включити їх у кластери, формалізувати співпрацю з ними</p>
Португалія	<p>Мета: підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Заходи кластеризації:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розробка Національного плану дій (аналіз існуючих кластерів та регіонів, визначення їх спеціалізації для підприємств); • створення транскордонних кластерів 	<p>Розробити український аналог Національного плану дій для АПК, який вміщатиме опис спеціалізації кожного регіону та стратегію розвитку на майбутнє</p>

Джерело: власне опрацювання на підставі джерел [7, 8]

Кластерний підхід полягає в створенні інтегрованої схеми, що складається з підприємств, які виконують різні функції і об'єднані одним технологічним процесом, результатом якого є остаточний продукт, створений зусиллями всіх учасників об'єднання. Проблеми оптимізації розміщення галузей та регіональної спеціалізації стають актуальними в періоди великих економічних перетворень, оскільки кластер є агломерацією провідних підприємств, постачальників комплектуючих, послуг і матеріалів, а також пов'язаних з цією галуззю структур, що забезпечують ресурсами, необхідними для розвитку. Різні вчені характеризують поняття “кластер” по-різному, звертаючи основну увагу на певні ознаки: територіальну обмеженість, концентрацію виробництва, наявність зв'язків на основі спільних інтересів, конкуренцію, взаємодоповнюваність тощо. Тому у агропромисловому комплексі кластери, як і їх склад та функціонування матимуть характерні особливості.

На нашу думку, під кластеризацією в АПК потрібно розуміти концентрацію та спеціалізацію агропромислового виробництва на певній території з виконанням послідовності дій: виробництво - зберігання – переробка – реалізація продукції сільського господарства, інтеграція у світовий простір, підвищення конкурентоспроможності, задоволення потреб споживачів у якісній продукції та збільшення прибутків учасників кластерів. Наприклад, кластерами у АПК можуть бути певні системи продуктових ланцюгів поставок молока та молокопереробних, сироварних заводів за допомогою: організації певної мережі заготівельних пунктів на селі та фірмових магазинів, реалізації продукції постійним оптовим покупцям для подальшого її проходження по мережі до торговельних точок, продажу продукції індивідуальним споживачам, постачання виробникам сільськогосподарської сировини певних сфер виробництва через дилерів [8, с. 71].

Для реалізації кластерної моделі розвитку в АПК необхідно забезпечити виконання певних умов:

- збалансування економічних інтересів учасників кластера;
- формування інформаційного середовища;
- наявності інвестиційно-інноваційного забезпечення;
- налагодження консультативної підтримки;
- розвитку вертикальної та горизонтальної інтеграції.

У кожному кластері АПК пропонуємо виокремлювати такі суб'єкти: “ядро” – суб'єкти, навколо яких групується кластер, що виконують основний вид діяльності кластеру; “доповнюючі” – суб'єкти, діяльність яких прямо забезпечує функціонування “ядра”; “обслуговуючі” – суб'єкти, наявність яких обов'язкова, але діяльність яких безпосередньо не пов'язана з функціонуванням суб'єктів “ядра”; допоміжні” – наявність яких бажана, але не обов'язкова для функціонування інших суб'єктів кластера (рис. 1).

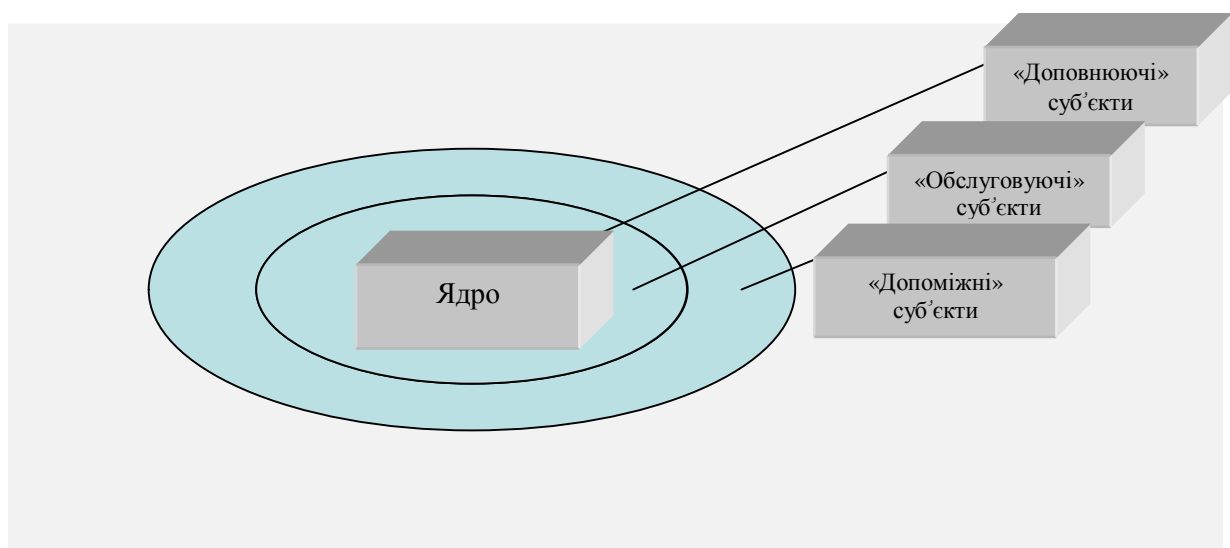

Рис. 1. Структура кластера в АПК
Джерело: власне опрацювання

Так, пропонована структура молочного кластера на прикладі АПК Львівської області (рис. 2) матиме центром-ядром такого кластеру молочну компанію “Галичина”. На схемі вона відображена як виконавча адміністрація, але її ціль – стати центром інновацій, удосконалення технологій обробки молока, розвитку маркетингової політики та логістики, формування нового підходу до ведення господарської діяльності, забезпечення не тільки конкурентоспроможності, а й належних умов збуту для дрібних виробників регіону. Особисті селянські господарства (ОСГ), аграрні підприємства, транспортні фірми виступають доповнюючими суб’єктами, оскільки забезпечують сировиною та здійснюють основні функції логістичного забезпечення. Учасниками кластеру цього ж рівня можуть бути невеликі кооперативи молочних особистих селянських господарств (ОСГ), деякі з яких вже сформовані у Львівській області (Стрийському, Буському, Старосамбірському, Жовківському та Мостиському районах). До обслуговуючих суб’єктів належать навчальні заклади (базовими можуть стати Національний університет “Львівська політехніка”, Львівський національний аграрний університет, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького), дорадчі установи (Львівська аграрна дорадча служба) та інші науково-дослідницькі організації. Що стосується допоміжних установ, то в регіоні знаходиться перший в Україні оптовий ринок сільськогосподарської продукції “Шувар”, достатня кількість фінансових установ, банків, інноваційних підприємств та інших, що забезпечать обслуговування кластеру з невиробничих питань.

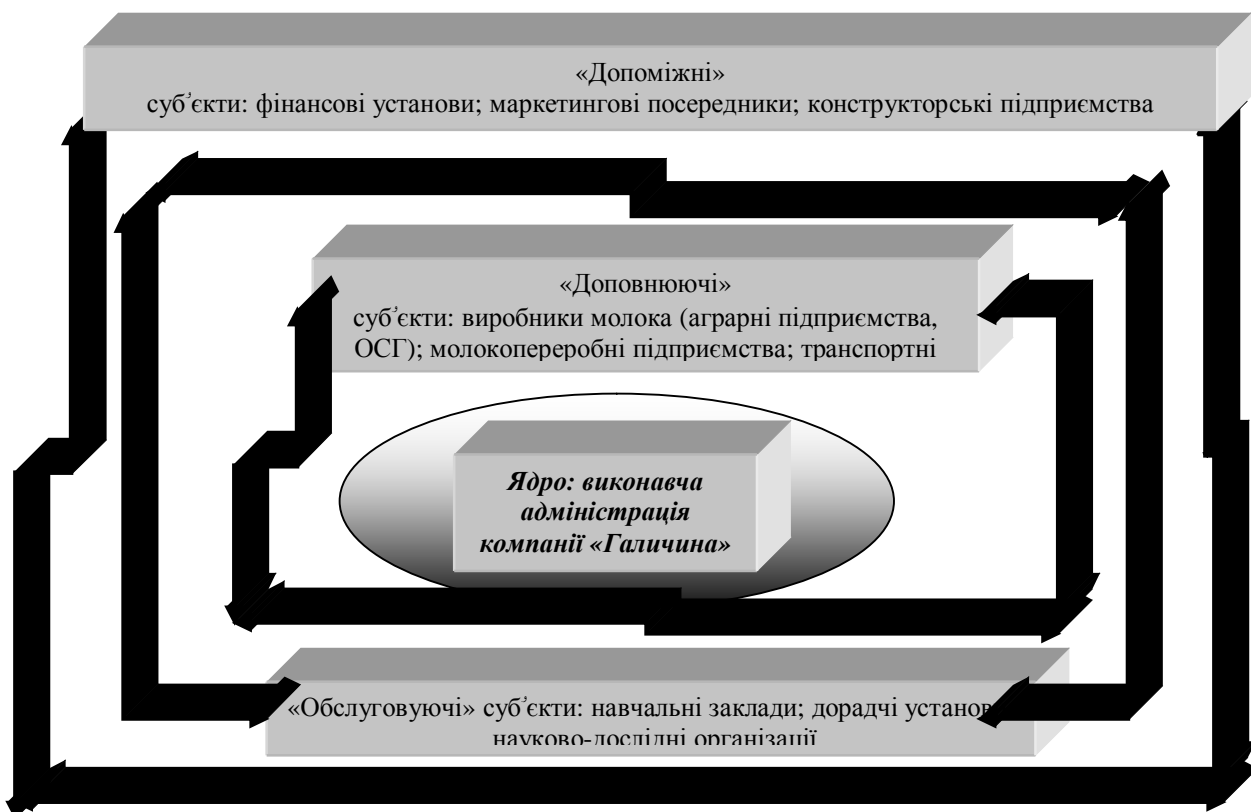

Рис. 2. Структурна побудова кластера молочної продукції Львівської області
Джерело: власне опрацювання на підставі джерела [9]

У науковій літературі наводяться різні принципи організації діяльності кластерних об’єднань. Основними з них в АПК повинні стати:

1. Спільна для всіх учасників продукція (товар, послуги, марка, бренд), наприклад зерно, овочі, молоко, м’ясо, яйця птиці тощо.
2. Наявність лідера – великого підприємства, що означає довготривалу господарську та інноваційну стратегію всіх учасників кластера.
3. Добровільність і відкритість членства в кластері самостійних підприємств.

4. Кооперація і довіра, що базується на паритетному обміні між учасниками продуктового ланцюга.
5. Вищі стандарти якості пропонованої продукції.
6. Тісна взаємодія кластерного об'єднання з органами влади.
7. Наявність третейського суду.

Отже, кластер може об'єднувати велику і малу кількість фермерських підприємств, а також великі і малі обслуговуючі фірми в різному співвідношенні. Територіальне охоплення кластера може варіюватися від одного села до регіону. Кластери відрізняються за своїми розмірами, широтою охоплення та рівнем розвитку. Деякі кластери складаються переважно з малих і середніх підприємств.

Кластерний підхід надасть можливість компаніям АПК фокусуватися на всьому, що вони знають та роблять найкраще, їм не потрібно буде робити речі, які вони не можуть зробити найкраще. Компанії також виграють від синергії. Серед усіх переваг кластерного підходу, найважливішим є доступ до інновацій, знань та “ноу-хау”. В економіці на основі знань, яка визначається наукомісткими традиційними галузями та галузями, що виникають, – компанії шукають свою основну конкурентну перевагу в ідеях і талановитих кадрах, якої вимагає географічна близькість до кваліфікованих колег, найкращих постачальників, оцінюючих споживачів, висококваліфікованих людських ресурсів, досліджень та інструментів розвитку, а також лідерів галузі. Спеціальні знання галузі та “ноу-хау” акумулюються та розповсюджуються через підприємницькі сфери та інноваційні компанії. Кластерний підхід швидше надаватиме компаніям інформацію про переваги в технологіях та зміни у вигодах покупців та споживачів. Невипадково, він зменшуватиме витрати на транзакції. Однак розвиток кластерів не завжди буде безпроблемним. Основною складністю, що його супроводжує, буде те, що ймовірність успіху буде низькою для багатьох регіонів, якщо не всі етапи аналізу реалізовані та недооцінена виконуваність кластерних ініціатив. Потенційними ризиками та бар'єрами кластерного розвитку для АПК України можуть стати:

1. Складність вибору переможців. Заходи з підтримки кластерів мають визначати цільову галузь/фірми і надавати послуги та інфраструктуру, необхідну для забезпечення подальшого розвитку успішного бізнесу. Створення галузевої кластерної програми потребує глибоких знань регіону та його економічних проблем. Для цього необхідно виконати детальне дослідження регіону, визначити його спеціалізацію, проблеми та перспективи. За своєю участю в розвитку сільського господарства країни регіони України не є однорідними. Наприклад, центральні області є “житницями” України, південні області в міру кліматичних особливостей спеціалізуються на баштанних та фруктах, тоді як в східних регіонах України частка АПК є доволі мізерною у структурі економіки.

2. Дефіцити матеріальної інфраструктури, відставання технологічного забезпечення. Дефіцити інфраструктури гальмують капітальні інвестиції. До тих пір поки у АПК не зроблять перших кроків у напрямку модернізації та підвищення конкурентоспроможності, до тих пір інвестори не будуть впевненими у доцільності вкладання капіталу та можливості отримання прибутку.

3. Відсутність доступу до капіталу. Тривалість існування кластерів залежить від підприємницької та інноваційної спроможності місцевих працівників та компаній. Розвиток та комерціалізація нових ідей потребують ресурсів та капіталу. Але ринки капіталу часто надають перевагу компаніям “нової економіки”, щоб зростати, компаніям з низькими технологіями та інноваційним центрам у віддаленіших місцях, які важко контролювати та яким важко сприяти.

4. Слабкі технологічно-інституціональні структури. Кластери залежать від регіональних установ в багатьох речах, які вони не можуть зробити самі, або отримати від інших компаній. Вони використовують регіональні установи для отримання інформації та допомоги в оновленні технологій, економічній освіті, торгівлі цінними паперами, та навчанні і тренінгах на всіх рівнях в своїх галузях. За час незалежності України дослідницькі центри, дорадчі служби у деяких регіонах втратили свою позицію лідера у консультації та підтримці, особливо це стосується експертів з роботи АПК. Єдине, що втримує ці структури, – це зацікавленість з боку Євросоюзу у розвитку України як потенційного потужного продовольчого виробника.

5. Регіональна ізоляваність та обмеженість. Поки соціальний капітал є середовищем, що передає інформацію в межах кластера, конкурентоспроможність дуже залежить від здатності імпортувати нову інформацію та ідеї з більших відстаней. Найуспішніші кластери об'єднують фірми-лідери, які є частиною світової мережі і отримують світові ринкові можливості, та винаймають людей, що активно беруть участь в міжнародних професійних асоціаціях та мережах.

6. Відсутність навичок та можливостей. Компанії не засновуватимуться або розширюватимуться в громадах, де рівень навичок є низьким та навчальні програми не відповідають потребам роботодавців. Навички трудових ресурсів країни становлять "генофонд" успішної економіки [4].

7. Компанії, що створили кластер пізніше, можуть не витримати конкуренції. Переваги учасників кластера надають кластерам, створеним раніше, порівняно з перевагами над тими, хто прийшов пізніше і зімітував вже існуючий кластер. Кластери, створені першими, зберігають кошти, надають спеціалізовану інфраструктуру, інституціональну підтримку, та добре розвинуту мережу, що неможливо для нових або менших кластерів.

Для того, щоб подолати негативні тенденції та консерватизм в АПК України необхідно здійснити структурні зрушення. Аналізуючи досвід Німеччини, Нідерландів, Японії, Італії, виробники АПК яких досягли успіху та лідирують на світовому ринку, кластеризація була ініційована з боку держави і передбачала істотну законодавчу, інформаційну, фінансову підтримку, цільові програми, адаптовані під особливості регіонів. Отже, на шляху кластеризації Україна повинна вжити такий комплекс заходів:

– терміново розробити, затвердити та забезпечити реалізацію національної стратегії і програми підвищення конкурентоспроможності України та її регіонів на основі формування і розвитку інноваційних кластерних структур. Аналізуючи міжнародний досвід, можемо виокремити чотири основні варіанти участі держави під час кластеризації:

1) функціональна кластерна політика, за якої держава сприяє з'єднанню зацікавлених сторін між собою та надає певну фінансову підтримку щодо її реалізації;

2) підтримуюча кластерна політика, де функція держави полягає у спрямуванні та підтримкою інвестицій в інфраструктуру;

3) директивна кластерна політика, коли підтримуюча функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, що спрямовані на трансформацію спеціалізації локального регіону через розвиток кластерів;

4) інтервенціоністська кластерна політика, коли держава разом із своєю директивною функцією бере на себе відповідальність за подальший розвиток кластеру через надання трансфертів субсидування інших інструментів активного регулювання та формування його спеціалізації в аграрній економіці.

Державні ініціативи в кластерній політиці розвитку АПК повинні бути орієнтовані на підтримку сильних та креативних підприємств, формування стійкого середовища.

- забезпечити законодавчу роботу в Україні з формування сприятливого для розвитку підприємництва ділового середовища з особливим акцентом на співпрацю влади, бізнесу, освіти і громадських організацій в інноваційних мережевих структурах;

- забезпечити впровадження в Україні інноваційних освітніх програм для університетів, інститутів та загальноосвітніх шкіл, і також для бізнес-інкубаторів для підготовки та перепідготовки фахівців, що беруть чи мають брати участь у розвитку і функціонуванні інноваційних мережевих структур;

- провести фундаментальні дослідження в напрямі визначення пріоритетів формування в Україні національних і регіональних інноваційних виробничих кластерів, результати яких формалізувати та адаптувати для можливості використання потенційними засновниками кластерів;

- створити структури, які повинні координувати розробку і виконання проектів інноваційних кластерних об'єднань, реалізацію найважливіших для країни кластерних ініціатив. Розвиток дорадницьких служб, як інформаційних та професійних служб підтримки;

- всіляко сприяти розвитку міжнародної співпраці кластерів і мегакластерів України.

Переваги від кластеризації в АПК України очевидні:

- можливість спільного використання об'єднаних капіталів і прискорення інновацій;
- спільне використання ресурсів, економія на придбанні та утриманні та матеріало-технічного забезпечення;
- визначення ефективної спеціалізації підприємств відповідно до регіону, масштабів діяльності та особливостей функціонування кожного окремого підприємства АПК;
- поділ ринків відповідно до спеціалізації та потужності діяльності, уникнення непродуктивної конкуренції;
- отримання ефекту масштабу від кооперації та усунення недоліків, спричинених малими розмірами підприємств, усунення або зменшення деяких витрат;
- зниження і розподіл ризиків, досягнутих в результаті кооперації та синергії;
- зростання рівня конкурентоспроможності українського АПК;
- підвищення стійкості окремих підприємств і мережі в цілому;
- встановлення довгострокових зв'язків за відтворювальним ланцюгом, включаючи зв'язки між виробником і споживачем.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Подрібнення сільськогосподарських підприємств, відсутність належної кількості великих сільськогосподарських підприємств – головна проблема на шляху формування конкурентоспроможності логістичних систем та АПК України, загалом. Кластеризація як метод кооперації підприємств АПК дозволить не лише захистити вітчизняних виробників від експансії іноземними виробниками вітчизняного ринку, а й завдяки синергічному ефекту підвищити конкурентоспроможність вітчизняних виробників, оптимізувати їх роботу, зробити великий крок до забезпечення лідерських позицій на світовому ринку.

Отже, завданням для аграрної економіки України стає необхідність переходити від ізольованих фермерських господарств до безлічі різних, стабільно діючих кластерів, розширювати та поглиблювати їх діяльність, збільшувати її ефективність та позитивну динаміку в майбутньому. За допомогою фермерських кластерів для регіону є можливість збереження та зміцнення єдиного економічного простору сільської території. Надалі потрібно приділити увагу засадам та особливостям побудови кластерної моделі АПК України.

1. Юхименко П. *Історія економічних учень: Підручник/ Петро Юхименко, Петро Леоненко.* – К.: Знання, 2005. – 583 с.
2. Долішній М.І. *Економічні проблеми розвитку виробництва та інноваційної діяльності / Долішній М.І.* – Л.: Ін-т регіон. досліджень, 2000. – 583 с. – (Ін-т регіон. Досліджень НАН України).
3. Долішній М.І. *Нові підходи до територіального управління / М.І. Долішній // Урядовий кур'єр.* – 2002. – 26.02.
4. Соколенко С.І. *Кластери в глобальній економіці / Соколенко С.І.* – К.: Логос, 2004. – 848 с.
5. Новицький В.Є. *Міжнародна економічна діяльність України / Новицький В.Є.* – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с.;
6. Войнович І.І. *Система регулювання промислової кооперації / Войнович І.І.* – К.: НІУРВ, 2001. – С. 3.
7. *Електронний ресурс* – <http://naub.org.ua/author>;
8. *Концепція створення кластерів в Україні від 29.08.2008 р.* [Електронний ресурс] // Міністерство економіки України // <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable>;
9. Кропивко М.Ф. *Організація управління аграрною економікою: [монографія] / М.Ф. Кропивко, В.П. Немчук, В.В. Россоха та ін.* – К., 2008. – 412 с.